

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Факултет по класически и нови филологии

Катедра „Кореистика“

Светослава Наскова Пейчева-Пенчева

**Шаманизмът в корейските традиционни изкуства (танци,
театър с маски и народни игри)**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация

за присъждане на образователна научна степен „доктор“

по научна специалност

„Литература на народите на Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия“

Научен ръководител:

проф. д-р Светла Къртева-Данчева

София, 2016

Дисертационният труд е обсъден и насрочен за публична защита на заседание на Катедра „Кореистика“ към ФКНФ на СУ „Св. Климент Охридски“, проведено на 04.10.2016г. Дисертационният труд със заглавие „Шаманизмът в корейските традиционни изкуства (танци, театър с маски и народни игри)“ се състои от увод, три глави, заключение и библиография. Освен тях са включени четири приложения и списък с илюстрации. Обемът на дисертационния труд е 214 страници, от които 147 са основен научен текст. Списъкът с използвана литература обхваща 101 заглавия. Броят на използваните видеоматериали е 33, а на илюстрациите е 49.

I. Характеристика на дисертационния труд

1. Обект и предмет на изследването

Корейският шаманизъм заема важно място в традиционната корейска култура. Шаманските ритуали представляват съвкупност от народно изкуство – народни песни, музика, танци, игри, акробатични номера, театър. Освен да умилостивяват духовете, те имат и друга функция – да развличат и развеселяват хората.

Обект на настоящето изследване е влиянието на корейските шамански практики върху три специфични за корейската култура традиционни изкуства – танци, театър с маски и народни игри. Шаманизмът е разгледан детайлно – от видовете шамани и почитаните духове и божества до спецификата на ритуалните практики. Предмет на проучване на дисертационния труд са отделни категории корейски танци, представления с маски и народни игри в контекста на шаманските вярвания. Трите традиционни изкуства са разгледани подробно и в исторически план.

2. Цел и задачи на изследването

Целта на дисертационния труд е да проследи и определи влиянието, което корейският шаманизъм като обогатяващ корейската култура и традиция феномен, оказва върху традиционните корейски изкуства. За постигането ѝ е необходимо да бъдат решени следните задачи:

1. Изследване на същността на понятието шаманизъм.
2. Проучване на шаманските практики в Корея.
3. Проследяване на историческото развитие на корейските традиционни танци и изследване на връзката им с шаманизма.

4. Изследване на наличието на шаманско влияние и шамански елементи в отделни категории корейски танци.
5. Анализ на корейските представления с маски и традиционни игри в исторически план.
6. Открояване на шамански елементи и въздействия в проучените корейски изкуства.

Средствата за постигане на целите на дисертацията включват събиране и анализиране на източници от корейски и западни автори, както и изследване на видеоматериали, показващи нагледно отделни ритуали, традиционни танци, представления с маски и народни игри. Събирането на илюстративен материал е друго важно средство за постигане на целите на дисертацията.

3. Методи на изследване

За осъществяване на целите и задачите на дисертацията е използван комплексен изследователски метод. Той съчетава компонентен анализ с дескриптивно излагане на част от материала. Дескриптивният характер на изследването се налага, тъй като в световната наука, включително и българската, все още няма теоретично разработена система върху народните изкуства на корейците.

Дисертацията е принос към увеличаващата се литература, посветена на корейските изкуства и култура. В тази област са направени редица изследвания. Голяма част от тях имат дескриптивен характер, като се ограничават само в рамките на конкретния разгледан обект, без да търсят връзки с други елементи от корейската култура. Липсват тълкувания и коментари. В дисертационния труд се опитваме да преминем отвъд границите на чисто фактологическото описание на изкуствата, на тяхната

история и специфика, като ги разглеждаме и анализираме от гледна точка на шаманизма.

За да представи корейските традиционни изкуства в контекста на шаманските вярвания и практики на полуострова, изследването се базира на много и различни материали за историята, за религиозните течения, за културата и за традициите. Сред тях има и множество видео материали, които се оказаха ценен извор на информация за традиционните изкуства в това проучване.

4. Актуалност на проблема

Връзката между шаманизма и традиционните изкуства в Корея е избрана за тема на дисертацията, не само за да се проучат в дълбочина шаманските елементи в танците, театъра с маски и игрите, а и за да се разкрие уникалността на корейските традиции и култура. Шаманизмът се оказва средство, чрез което традиционната култура се предава на новите поколения. Корейските традиционни изкуства се отличават като комплексен феномен, в който се наблюдават уникални шамански практики. Те са богат извор за изследване на шаманските вярвания. Именно този поглед към корейските традиционни изкуства представлява оригиналността на настоящата дисертация. Актуалността на работата се състои не толкова в представянето на спецификата на корейските изкуства, което обикновено е опорна точка при повечето изследвания, колкото на шаманските вярвания като част от традиционната корейска култура и в частност от корейските изкуства.

II. Структура и съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, четири приложения, библиография и снимков материал. Приложенията съдържат: информация за най-често призоваваните божества в шаманския ритуал, описание на най-разпространените шамански ритуали в Корея, на корейските представления с маски и на народните игри.

Увод

В тази част на работата са очертани основните направления, по които ще се осъществи изследването на проблема, както и средствата и методите, които ще бъдат използвани за анализа. Уводната част съдържа също преглед на литературата по темата и нейната актуалност.

Първа глава

В първа глава, озаглавена „Шаманизъм“, най-напред е разгледан шаманизмът по света, като се дава информация за неговата същност и за основни негови елементи. Той може да се определи като комплекс от ритуални практики, изградени въз основа на народни и религиозни вярвания, при който се осъществява връзка между света на хората и света на духовете. Базира се на вярата в съществуването на духове и в свръхестествените способности на шамана да общува с тях в състояние на транс или на екстаз.

Шаманизмът се практикува в различни части на света. Археологически артефакти, свидетелстващи за съществуването на шамански елементи, са открити в много древни и праисторически общества. Въпреки че религиозните вярвания от този период не могат да

бъдат определени като чисто шамански, с голяма доза увереност може да се твърди, че те поставят основите на шаманизма.

В тази част на работата са разгледани различни дефиниции и тълкувания на шаманизма, предложени от едни от най-утвърдените в тази област учени и изследователи. Особено внимание заслужава да се обърне на труда на Мирча Елиаде „Шаманизмът и архаичните техники на екстаза“, което е първото комплексно изследване, представящо едновременно шаманските вярвания в различни култури по света. В тази част се дава информация и за общите елементи на шаманизма в различните части на света.

По-нататък в главата се разглежда корейския шаманизъм, като се проследяват отделни негови елементи. Най-напред е направена кратка историческа справка за шаманските вярвания в Корея. Въпреки че през вековете те многократно са отричани и забранявани, в съвременността миогледът на повечето корейци е силно повлиян от шаманизма. Той е станал неразделна част от културната идентичност на всеки един кореец, без значение на неговата възраст, пол или религиозна принадлежност.

В последните години се наблюдава тенденция за възраждане на местните религиозни вярвания, които се издигат в култ като символ на самобитната и древна корейска култура.

В главата се засяга темата за почитаните в корейския шаманизъм божества и духове. Тя е изключително сложна не само поради големия им брой, но и заради изключително променливите им и непостоянни характерни черти и особености. Някои от тях са почитани от цялата нация, други само в отделни области, а трети от определени шамани. Имената се менят в зависимост от местността или от самия шаман.

Част от корейците и днес продължават да вярват в съществуването на духове, които обитават различни обекти от живата и неживата природа – дървета, планини, реки, камъни, скали, различни части от къщата или

селото. Въпреки че са правени опити да се систематизират духовете и божествата от шаманския пантеон, все още няма приета единна класификация. Дисертационният труд се ограничава до представянето на някои от най-често призоваваните духове.

Значението на духовете и божествата в корейския шаманизъм е тясно свързано с ежедневието на хората в рамките на дома, селото и природата. Те не са обожествен модел, който хората трябва да имитират, не формират доктринни или етични системи. Хората използват техните свръхестествени сили като средство да се сдобият с различни земни блага. Всяко божество или дух има определена функция и роля. Те не се разграничават като добри или лоши, светли или тъмни и никои от тях не се описват с определена индивидуалност. Всеки може да донесе както добър, така и лош късмет. Сред тях няма йерархия, няма семейни или роднински връзки. Всички са равнопоставени. Без изключение всички корейски духове и божества харесват чистотата, храната, напитките, танците и игрите.

Характерна черта на шаманизма както в останалите части на света, така и в Корея, е вярата в свръхестествените способности на специалните служители на култа, наречени шамани. Шаманът е човек, който може да общува с духовете и божествата, както и да им въздейства. Той играе роля на посредник между човека и свръхестественото. Чрез ритуалите предава желанията и молбите на хората и показва волята на духовете. Докато танцува по време на ритуал, шаманът изпада в транс, общува с духовете и демонстрира силата им. Корейските шамани в по-голямата си част са жени и се наричат най-общо *муданг*.

Те се делят на две основни категории – избрани и наследствени. Избраните са такива, които получават призиванието си чрез обсебване от дадено божество. Наследствените получават призиванието си най-вече от жени по майчина линия.

След описанието на видовете шамани са изведени основните разлики и прилики между тях. Първо, избраните шамани получават свръхестествени сили, а наследствените не притежават такива. Ролята на наследствените е ограничена най-вече до изпълняването на ритуали, в които те не изпадат в екстаз и не са обсебени от духовете. Второ, само избраните шамани придобиват дарбата си в следствие на шаманската болест. Друга основна разлика е, че след ритуала за инициация избраната шаманка трябва да направи олтар в дома си за божеството, което я е обсебило, докато наследствените не са длъжни да го правят и обикновено нямат такъв.

Въпреки посочените разлики между двата основни вида шамани откриваме и една важна тяхна характерна особеност, която ги обединява. Това е ролята на служителя на култа в ритуала. Като медиатор между нашия и отвъдния свят, той осъществява връзка между хората и свръхестествените същества.

Главата продължава с разглеждане на корейските шамански ритуали *кут*, по време на които хората общуват с духовете с посредничеството на шамана. Обикновено ритуалите се изпълняват с няколко основни цели. Чрез тях участниците се молят на духовете за щастие и благополучие. Също така *кут* може да се извършва и за лечение на тежка болест, както и за изпращане на душата на мъртвец в отвъдния свят. Може да се извършват за едно семейство или за цялото село.

Ритуалите *кут* са изпълнени с музика, песни, танци и акробатични номера. Те имат различна продължителност. Някои са кратки и прости, докато други продължават по няколко дни.

Важна част от всички ритуали са жертвоприношенията, в които жертвени животни обикновено са прасе или крава.

Освен като жертвено животно, кравата има и друга функция в ритуала. Понякога актьори, маскирани като крава или бик, изпълняват

кратко представление *нори* в рамките на *кут*, което е символ на молитва за богата реколта. В цялата страна се изпълняват ритуали под формата на представления с маски. Те имат смисъл на обреди за плодородие, за отблъскване на духове и др. Игрите *нори* имат много важна роля в ритуала и голямо значение за развитието на това изкуство в театър с маски.

Съществуват различни видове *кут*. Според целта се разделят на три основни групи: *кут* за душите на покойниците, *кут* за добър късмет и *кут* за самите шамани.

Всеки ритуал *кут* може да започне само след предварително пречистване, което представлява първа стъпка от ритуала. То се нарича *пуджонг*. По време на тази част се пречиства мястото и се призовават божествата. Навсякъде като символи за пречистването се използват водата и огънят.

В първа глава се обръща внимание на ролята на шаманските ритуали в историята на корейските изкуства и занаяти. Установява се, че в основата на *кут* са залегнали някои корейски изкуства, откъдето следва, че той освен религиозна, има и артистична стойност. Самият *кут* сам по себе си може да бъде определен и като изкуство.

За извършването на ритуал шаманите винаги използват специфични атрибути, костюми и музикални инструменти, които оказват силно въздействие върху присъстващите. Те имат за цел най-вече да демонстрират и подкрепят голямата власт на шамана. Разгледани са най-известните атрибути, музикални инструменти и най-често използваното от шаманите облекло, тъй като по-късно в дисертацията те ще служат за основа за откриването на шамански елементи в танците, театъра с маски и народните игри.

Стига се до заключението, че атрибутите имат много важна роля в ритуала. Те са неразделна част от *кут*. Не само в корейския, но и в алтайския шаманизъм за изпълнението на ритуалите се използват голям

брой атрибути. Някои от тях са универсални, например звънчета, огледало, жезъл, остриета. Други са елемент от оборудването само на корейските шамани, например цветята от хартия и дългия памучен плат. Те изпълняват няколко функции: осъществяват връзка между световите, гонят или призовават духовете, показват волята им и демонстрират силата на шамана.

Важна част от оборудването е и облеклото. С него се засвидетелства присъствието на духа. Шаманите често обличат костюми с широки ръкави, наподобяващи крила на птица. На главите си слагат украси с птичи пера. С външния си вид шаманът все едно се преобразява в птица, тъй като в шаманизма тя се счита за посредник между двата свята. Много от традиционните танци заимстват това облекло и често костюмите са украсени с пера.

Налага се изводът, че ритуалите *кут* са изпълнени с разнообразни форми на взаимодействие между духовете и хората. Въпреки явната му цел, която е да покаже уважение и да умилостивява божествата, *кут* също така се фокусира и върху забавлението на хората. *Кут* не е просто ритуал, той е своеобразно представление, изпълнено с много музика, песни и танци. Това е начинът, по който човешките същества се срещат с духовете посредством ритуалния метод на игра. Танците са много важна част от всеки ритуал *кут*.

Преди да се разгледат шаманските представления, се посочват разликите в танците на наследствените и на избраните шамани. Стига се до заключението, че танцът е този елемент в шаманския ритуал *кут*, който се използва за призоваване на божествата, той трябва да ги умилостиви и да удовлетвори желанията им. Отново с танца шаманът изпраща духовете в края на ритуала и прогонва злите сили. Следователно в зависимост от функциите на божеството, което участва в ритуала, танците могат да служат за забавление, за успокоение, за израз на радост и удовлетворение от преодоляването на препятствията, за демонстрация на

свръхестествената сила за прогонване на злото, на болестите и смъртта, за магически предсказания.

В края на главата на база на представените данни правим сравнение между видовете шамански ритуали с оглед на представлението и танца като част от тях. Изводите от това съпоставяне са следните:

Първо, танците на избраните шамани са импровизирани, с бърз и оживен ритъм, без установена форма и движения. Характерни за тях са високи подскоци и много завъртания. Наследствените шамани наблягат повече на естетическата стойност на танца.

Второ, танцът на избрания шаман демонстрира, че той е обсебен от божеството, което призовава, а танцът на наследствения има смисъл на молитва.

Трето, избраните шамани сменят облеклото си в зависимост от духа, който призовават, докато наследствените са с един и същи костюм през цялото време.

Четвърто, някои атрибути като мечове и остриета например, влизат в програмата на ритуала само при избраните шамани, докато други като звънчета и ветрила са универсални шамански атрибути.

В края на първа глава се обръща внимание на ролята на танца, без който шаманският ритуал не би бил възможен. Той изпълнява няколко основни функции, необходими за успешното протичане на *кут*. Първо, танцът е средство за общуване с духовете. Второ, танцът има силата да отблъсква злите духове, което се осъществява с помощта на различни атрибути и техники на движение. Трето, танцът може да служи като средство за гадаене на волята на духовете.

В Корея шаманските ритуални танци са много важна част не само от шаманизма, но и от изкуството. Между тях и останалите корейски танци се наблюдават значителни разлики, но вероятно те са първоизточникът на традиционните корейски танци.

Корейският шаманизъм заема важно място в традиционната корейска култура. Шаманските ритуали представляват съвкупност от народно изкуство. В същото време те полагат основите на някои корейски изкуства и занаяти, сред които са иконографията, скулптурата, изработката на предмети от хртия, както и на корейския театър с маски.

Освен да умилостивяват духовете, ритуалите имат функцията да развличат и развеселяват хората, а шаманът наред със свръхестествените си способности се отличава с актьорска и музикална дарба.

Изкуството заема важно място в корейския шаманизъм. Танцът е съществен негов елемент, без който ритуалът *кун* не би бил възможен. Той е средство за общуване и взаимодействие с духовете.

Играта също е важна част от шаманското изкуство. Освен с помощта на различни атрибути, костюми и музикални инструменти, тя се осъществява и благодарение на артистичните заложи на служителя на култа.

Самият ритуал е вид представление, вид игра, в центъра на които е шаманът като проводник на молбите и желанията на хората от една страна и на волята на духовете от друга.

Основната цел на шаманския ритуал е възстановяването на хармонията. Шаманът облича специални костюми в зависимост от божеството което призовава, приготвя табла с храна и напитки за духовете, танцува, пее и ги предразполага. След като общува с тях, той предава посланията на духовете. След ритуала изгубената хармония е възстановена и проблемите са разрешени.

Втора глава

Втората глава на дисертацията е озаглавена „Традиционни танци“. Основният проблем, който се разглежда и анализира, е откриването на мястото на корейския танц в изкуството. За опора на изследването на този въпрос служи трудът на Йохан Хьойзинха, посветен на игровия елемент в културата, „Хомо луденс“, който определя танца като „неотделимо от музиката изкуство близък“. Според него танцът е особена и много съвършена форма на играта като такава (Хьойзинха, 2000: 235-236). В тази част са посочени основните характеристики на корейския традиционен танц.

Дисертационният труд продължава с преглед и анализ на историческото развитие на корейския танц, като фокусът е върху шаманските елементи във всеки от посочените периоди. Специално внимание се обръща на изображение от Гробницата на танцьорите, която датира от периода на кралство Когурьо. В изследването се констатира, че то представлява шамански ритуал по изпращане на душата към отвъдния свят.

Главата продължава с изследване на шаманските елементи в трите категории традиционни танци – ритуални, народни и танци на професионални изпълнители. От ритуалните танци шамански елементи съдържат погребалните и разбира се шаманските танци, докато в конфуцианските и будистките не се откриват такива. Тъй като шаманските танци са изследвани в първа глава, тук са разгледани по-подробно погребалните танци. Стига се до извода, че шаманските вярвания са повлияли на тяхното развитие. При изпълнението им се използват някои атрибути, характерни за шаманското оборудване – мечове, маски, животински кожи и др.

Втората категория традиционни танци са народните. Това са танци на обикновените хора. Те са свързани с начина им на живот, с работата, със сезонните обичаи или с празници. Те са се изпълнявали по време на различни традиционни празници, събори, ритуали и по време на работа. В дисертацията се установява, че шаманизмът им е оказал голямо влияние. Отношение към него имат танците, имитиращи животни, както и земеделските танци. В Корея ритуали, свързани с работа на полето, са изпълнявани много преди навлизането на будизма и конфуцианството. Освен това те са много по-практически насочени. Хората използват шаманските ритуали като молитва за дъжд, за плодородие, за лечение на болести и т.н. В другите религиозни и философски течения такива практики не съществуват. Будизмът предлага търсенето на пътя към просветление като средство за избавяне от всички страдания и земни привързаности, докато конфуцианството формира етични системи и норми на поведение. Това често пъти се оказва далеч от обикновените хора, които търсят бързо решение на проблемите си. Шаманизмът им дава надежда. Когато се изправят пред мощната сила на природата, единственото нещо, което могат да направят, е да се опитат да бъдат в хармония с нея. За тази цел изпълняват шаманските ритуали. Затова сред всички религиозни учения на полуострова шаманизмът е този, който оказва най-голямо влияние върху народното изкуство, свързано със земеделската работа.

Животните са важен елемент от корейските народни танци. Това дава основание те да бъдат отнесени към шаманските практики, в които често служителят на култа имитира поведението на животни и птици или звуците, които те издават, с което обикновено се заявява присъствието на духовете им – помощници на шамана. Подобен резултат се постига и когато си слага животинска маска. С помощта на духовете-помощници шаманът може да пътува в други светове.

Във всеки от изброените в дисертацията танци са открити шамански елементи. Самото преобразяване на изпълнителите напомня на преобразяването на шамана по време на ритуал, като всяко животно носи символно значение.

Към третата категория спадат танците на професионалните изпълнители. В Средновековието те представлявали специален вид артисти – *кисенг*, комедианти и шамани. Стига се до заключението, че повечето дворцови танци произхождат от шамански ритуали, а тези, които имат друг произход, са повлияни в много голяма степен от тях. По времето на управление на династия Корьо и на Чосон, когато те са изпълнявани в кралския двор, на шаманизма се гледа с презрение. Шаманските ритуални танци са считани за танци на най-нисшата класа. В същото време обаче такива танци се изпълняват за забавление на краля и аристокрацията. Разликата е в това, че във втория случай те не са част от ритуали и движенията са по-стилизирани. С времето разбира се върху тях са оказали влияние и други фактори.

В резултат от проучванията върху традиционните танци във втората глава на дисертацията се стига до следните изводи:

Корейските традиционни танци са предавани през вековете от поколение на поколение. С течение на времето се променят и доразвиват, повлияни от религиозни, социални и исторически фактори.

Корейският танц се е зародил от древните шамански вярвания. Изпълнявал се е като ритуал в чест на небето или като молитва за благоденствие. В центъра на тези танци-ритуали стои фигурата на шамана като посредник между света на хората и божествата.

С развитието на културата и навлизането на нови религиозни и философски системи корейският танц претърпява развитие, като постепенно излиза от ограниченията на ритуален танц. При разглеждането

му през различните исторически епохи наблюдаваме процес на трансформация от сакрално действие към сценично изкуство.

В много от традиционните танци се срещат сходни или дори еднакви елементи, доказващи връзките им с шаманизма: резки движения, с които се цели разсичане или прогонване на духове, танци с ножове, използването на шамански ударни инструменти, звънчета и маски.

Шаманският мотив за странстване между двата свята е основен елемент в корейския танц. Световното дърво, символично представено от пръчка или клонка, е пътят, по който това странстване се осъществява. В други случаи танцорът се преобразява в птица, която отива в отвъдното.

Животните често присъстват в танците. Те са свързани с шаманските вярвания за плашене и отблъскване на духове, за пътуване между световите, както и с молитви за плодородие и дълголетие.

Облеклата на танцорите са дълбоко свързани с шаманския костюм и неговата символика. Цветовете следват шаманската традиция, а военните костюми са израз на свръхестествената сила на шамана.

В народните танци се наблюдава силно шаманско влияние. През вековете на Корейския полуостров доминират религии, които не са толкова близки до ежедневните грижи на корейския земеделец. Шаманизмът запълва тази празнина и става неизменна част от трудовата дейност. Народните танци събират шамански елементи и се превръщат в инструмент на молитва за плодородие.

Както основателно отбелязва проф. Александър Федотов, „в календарната обредност в Корея централно място заемат древните вярвания, преди всичко шаманизмът“ (Федотов, 1999: 71). Шаманските вярвания са важна част от живота и вярата на всеки кореец. Те са оказали силно влияние на цялата корейска традиционна култура и в частност на изкуството. Традиционните танци, зародили се като част от ритуалите, днес са колоритна съвкупност от религиозни елементи и артистичност.

Трета Глава

Трета глава е озаглавена „Театрални представления с маски и народни игри“. Най-напред се изяснява значението на корейската дума *нори*. Тя произхожда от глагола *нолда*, който означава „играя, забавлявам се“. В корейския език думата *нори* има по-широка употреба. Освен за игра, може да се използва за означаване на различни други забавления. Някои от тях могат да се нарекат представления, други – състезания. В изследването думата „игра“ се използва точно в този широк смисъл, в който се използва в Корея.

Често пъти думата *нори* се съдържа и в названието на театъра с маски. По тази причина на много места това изкуство се превежда и като игра с маски. Игрите и представленията с маски притежават много общи черти и изпълняват еднакви функции. По тази причина в настоящото изследване ще бъдат разглеждани заедно.

Изследването продължава с представяне на основните характерни особености на представленията с маски, които отразяват социалната действителност по комичен начин. В същото време те се изпълняват и като част от ритуали и съдържат много шамански елементи.

Най-напред е представено детайлно проучване на особеностите на маските, основните видове и предназначението им, което се оказва необходимо условие за изследването на това народно изкуство. Тъй като маските са натоварени с много символни значения, тяхното познаване улеснява откриването на шамански елементи в корейския театър с маски.

Стига се до заключението, че ритуалните маски притежават най-вече защитна функция. Те плашат и отблъскват злите духове. През периода на управление на династиите Корьо и Чосон започват усилено да се използват в театрални изпълнения. Особено през периода на Чосон, когато конфуцианството налага неравенство, представленията с маски се

превръщат в израз на народното недоволство. Те са богати на символни значения. С помощта на хумора и сатирата иронизират социалните, религиозните и семейните проблеми. В този смисъл се твърди, че маската в корейския театър не е прикритие, а откровение. Тя е отражение на живота и на определени представи за света.

Главата продължава с въведение в народните игри, като изследването се базира на труда на Йохан Хьойзинха, посветен на игровия елемент на културата „Хомо луденс“. Игрите се разглеждат като „свещени представления на борба за по-добър живот“. В тази част на главата е отделено внимание на четири от най-известните корейски игри, като след всяка от тях е предложен анализ за откритите шамански елементи. Оказва се, че игрите със състезателен характер се изпълняват след извършването на редица предварителни ритуали, които често са свързани с шаманските вярвания. Поднасянето на жертвени животни, символичното представяне на световното дърво като връзка между светове, както и ритуалното пречистване са мотиви, които са застъпени в този вид игри.

Прави се изводът, че корейските колективни народни игри произхождат от древните ритуали за селото, които се изпълняват като молитви за плодородие, за успешна година и за отблъскване на зли духове. Тези ритуали са част от народните вярвания на древните обитатели на Корейския полуостров. По-късно със зараждането на шаманските вярвания в Корея приемат и някои влияния от тях.

В главата е отделено внимание и на историческото развитие на представленията с маски, като то се проследява още от най-дълбока древност. Изказва се предположение, че идеята за преобразяването е резултат от инстинкта за самосъхранение и стремежа за оцеляване на хората.

Периодът на Трите кралства се посочва като времето, в което се поставят основите на театъра с маски като изкуство. Приведени са

примери за използването на маска на лъв, на маска на легендарния герой Чхойонг и други, като се налага изводът, че през този период шаманизмът заема важно място в корейското изкуство с маски. Доказателство за това твърдение са танците за прогонване на духове. То се осъществява с помощта на различни атрибути. Мечовете се използват в ритуалите както на корейските, така и на алтайските шамани. Маските и животинската козина от облеклото помагат за преобразяването на шамана при много народи. Камшикът, с който служителят на култа подчинява духовете, е елемент от оборудването и на алтайските и сибирските шамани. Звучите от ударните музикални инструменти и особено от барабана също са важна част от шаманските ритуали по целия свят.

През следващите периоди игрите с маски претърпяват допълнително развитие, като те вече излизат извън рамките на ритуал и започват да се изпълняват и за забавление. В дисертацията се твърди, че при управлението на династия Чосон се създават по-голямата част от известните до днес представления.

Част от тази глава е посветена и на историческото развитие на игрите. Те се зараждат още от първобитни времена от дейности, свързани с ежедневно оцеляване. В тази част се отделя особено внимание на два стенописа – единият от Гробницата на борците, а другият – от Гробницата на танцьорите. На първия е изобразена игра, провеждана в рамките на древно ритуално представление. Въз основа на няколко символа се допуска възможността това представление да е било част от шаманска церемония. Това са дървото, символизиращо връзката между световите, кацналите на клоните му птици, които са посредници в пътуването към отвъдното, както и облаците, разграничаващи двата свята. Към тях могат да се добавят барабанът и танците – важни елементи от всеки ритуал *кут*.

Другото изображение, което представлява интерес за изследването, е стенопис от Гробницата на танцьорите. Допуска се, че и тази рисунка

представя древен шамански ритуал. Връзката между световите е представена чрез няколко символни животни – кон, куче, елен и тигър, както и чрез рисунка на дърво и на планина. Въз основа на рисунките се стига до заключението, че игрите през разглеждания период имат важна ритуална функция. Те се вписват в рамките на шаманската традиция като средство на общуването между двата свята.

През периода на династиите Корьо и Чосон се зараждат нови игри, като заедно с тях продължават да се изпълняват и тези от отминалите епохи. Колективните народни игри изпълняват религиозна функция. Те произхождат от древните ритуали за селото, изпълнявани за плодородие и за прогонване на зли духове. В началото те изпълняват важна религиозна функция, като с течение на времето забавлението и засилването на чувството за единност и принадлежност към общността изместват в известна степен ритуалното значение на игрите.

В последната част от главата се изследва влиянието на шаманизма върху игрите, включващи театър с маски. Описани са няколко основни категории, като в края на всяка е направен анализ за шаманските елементи, които са открити в тях. В края на главата са направени следните изводи за влиянието на шаманските вярвания върху тези две изкуства:

Избледняването на ритуалната функция и засилването на развлекателния елемент превръща представленията в игри. Те са всенародни тържества, в които танците с маски са зрелище за публиката.

В корейския театър с маски могат да бъдат открити много следи от шаманизма. Те включват различни шамански танци и ритуални практики. Някои от участниците изпълняват ролята на шамани, а в миналото дори много от актьорите са имали шаманско потекло. Самите маски са използвани първоначално за различни религиозни обреди, включващи гонене или призоваване на духове, ловни ритуали, молитви за дъжд, за плодородие, за лечение на болни и други. По-късно започват да се

използват и в много театрални изпълнения. Те запазват ритуалната си символика, въпреки че днес се превръщат в забавление за зрителите. Така наблюдаваме трансформацията им от ритуал в игра.

Традиционният театър с маски често започва след изпълнението на определени шамански ритуали. Преди същинското представление ритуално се поднасят жертвени животни, храни и напитки. Най-често това са три вида плодове, глава на крава и свински крака, които се поднасят и от шаманите в ритуалите, посветени на духовете.

Сцените, в които шамани извършват погребален ритуал, също свидетелстват за прякото въздействие на шаманизма върху този вид изкуство. Днес в игрите с маски погребалните ритуални практики са съчетани със социална сатира. Зрителят се надсмива на образите, които не се държат подобаващо за социалното им положение.

Представленията с маски винаги съдържат изпълнение на страховито преоблечени герои, които с вида си плашат злите духове. С помощта на цветовата символика шаманът отблъсква злото в петте посоки. Откриват се и много атрибути, които потвърждават връзката между игрите с маски и шаманските вярвания. Мотивът за плашене и прогонване на духовете е застъпен чрез използването на атрибути като мечове, звънци, камшици, музикални инструменти, както и чрез символичното представяне на тристепенното деление на света, чрез използването на огън и с движенията на героите.

Корейските народни игри имат формата на представления със сакрален характер, чрез които хората изразяват желанието и стремежа си към по-добър живот. Те са богати на различни култови действия и изобилстват от шамански елементи и практики. Приношенията на храни и жертвени животни за духовете са задължително условие за провеждането на игрите, а силната музика от ударни инструменти гони злото надалеч и

пречиства мястото на изпълнението. Свещеното дърво е важен елемент, символизиращ връзката между световете.

Корейските народни игри и представления с маски илюстрират уникалната същност на днешното корейско общество. На базата на най-древните ритуали за плодородие и благоденствие се изгражда изкуство, чрез което хората не само се забавляват, но и осъждат в сатирична форма наболели социални проблеми. Днес народните игри с маски са едни от най-посещаваните атракции както от корейци, така и от чуждестранни гости.

Заклучение

В резултат на проведеното изследване бяха представени и анализирани корейските традиционни изкуства – в частност танците, театъра с маски и народните игри. Откриха се значителен брой елементи, доказващи влиянието на шаманизма върху тях. Въз основа на източници от корейски и западни автори, както и на видеоматериали, показващи нагледно отделни ритуали, танци, представления с маски и игри, се установи наличието на основни шамански мотиви, символи и образи, които се проявяват и в трите изкуства.

Въз основа на проучването на народните танци, театъра с маски и народните игри, се прави заключение, че още от дълбока древност изкуствата са били част от шаманските ритуални практики, както и обратното – шаманизмът силно е повлиял на изкуствата.

Танцът и играта участват във всеки ритуал *кут*. Чрез тях шаманът осъществява връзка с духовете и ги умилостивява. Наред с това служителят на култа развлича и развеселява публиката с актьорските и музикалните си умения. Целият ритуал е едно представление, в което той играе роля на посредник между световете на хората и на духовете.

Шаманските ритуали са съвкупност от народно изкуство – песни, танци, музика, игри, акробатични номера и театър.

Корейският танц се заражда като част от древните шамански и дошамански ритуали. През вековете се развива и дообогатява, като постепенно излиза от ограниченията на ритуален танц и от сакрално действие се превръща в сценично изкуство. Въпреки това традиционните танци и до днес са богати на шамански елементи и са ценен извор за изследване на корейските шамански вярвания. В тях са застъпени основни шамански мотиви като прогонване и пречистване от зли духове и осъществяване на връзка между световете. Откриваме и различни атрибути и музикални инструменти, които влизат в програмата на *кут*. Цветовата символика и движенията на изпълнителя често пъти следват шаманската традиция.

В дисертационния труд се установи наличие на много шамански елементи и в корейските представления с маски, които включват приношения на жертвени животни, погребални ритуали, използване на шамански атрибути и музикални инструменти и други. През вековете театъра с маски претърпява развитие, което се изразява главно в трансформацията му от ритуал в игра. В същото време корейските представления с маски изразяват недоволството и протеста на обикновените хора срещу социалното неравенство в обществото. Образът на маската изразява представата за света и отношението за социалната действителност.

Изследването на народните игри в настоящия труд се базира на съчинението на Й. Хьойзинха „Хомо луденс“, въз основа на което се стига до извода, че корейските игри са представления със сакрален характер. Те съдържат култови действия, чрез които хората изразяват желанието и стремежа си за по-добър живот. В основата на корейските игри са

залегнали най-древните ритуали за плодородие и благоденствие, в които и до днес се откриват шамански практики.

Заключението обобщава изводите, направени в дисертационния труд, като откроява общите шамански елементи за трите вида изкуство.

Почитането на божествата и духовете е отразено както в танците, така и в представленията с маски и народните игри посредством цветовата символика, атрибутите и костюмите на изпълнителите.

Ударните музикални инструменти, характерни за шаманските ритуали, придружават изпълнението на трите изкуства.

Мотивът за пътуването на шамана също е застъпен чрез различни символи, които могат да бъдат както животни като птица, кон, куче и др., така и предмети, необходими за протичането на шамански ритуал, например бял плат или дълги пръчки, символизиращи световното дърво. Често срещан мотив в разглежданите традиционни изкуства е и прогонването на злите духове. Обикновено заплахата към тях е отправена чрез използването на ножове, страховити маски, звънчета и чрез движенията на изпълнителя.

Между разглежданите отделни групи изкуства има и някои разлики: В танците и представленията с маски често актьорът може да е шаман, докато при игрите шаманите рядко вземат участие, което се ограничава до извършването на някои предварителни ритуали като поднасяне на жертвени животни и храни за духовете например. Друга съществена разлика между изкуствата е, че игрите с маски винаги съдържат шамански ритуали, докато танците наблягат на естетическата функция, а игрите на развлекателната.

Резултатите от изследванията в настоящата дисертация могат да станат отправна точка и основа на бъдещ съпоставителен анализ на влиянието на различни религиозни и философски школи в традиционните

изкуства и култура при корейците. Би било изключително полезно да се направи съпоставка между елементите, допринесли за развитието им през вековете, както и да се открие влиянието, което всяка религия е оказала на изкуството, превръщайки го в уникална и колоритна система.

Снимков материал

Изображенията към първа глава представят илюстрации на няколко божества от корейския шамански пантеон, на корейски традиционни инструменти, използвани в шаманските ритуали, както и на два от най-често използваните атрибути в ритуалите – звънчета и ветрило. Снимките във втора глава представят изображение от Гробницата на танцьорите и сцени от различни традиционни танци. Сред изображенията от трета глава има снимки на различни корейски маски, на два стенописа от Гробницата на танцьорите и от Гробницата на борците, на някои от най-популярните корейски народни игри, както и на епизоди от всички изследвани в настоящия труд игри с маски.

Справка за приносите в дисертацията

Принос на дисертацията е изследването на традиционните изкуства – танци, театър и народни игри – през призмата на шаманизма. Откриването на немалко доказателства за влиянието му върху изкуствата е ценно за изучаването на корейската култура, традиции и общество.

Принос в първа глава на дисертацията е съпоставянето на шаманските ритуали от различните части на Корея. Подробно сравнение с оглед на изкуството и на ролята на играта в ритуала не е правено досега, както в България, така и в чужбина.

Във втора глава новост е изследването на шаманските елементи в танците. Принос в тази част също е и собственото тълкуване на изображението от Гробницата на танцьорите. Много автори в своите трудове описват и коментират това изображение, но досега не са анализирани съществени негови детайли като кучето и коня и връзката им с шаманизма.

В трета глава принос е откриването на шаманско влияние в разглежданите представления с маски и народни игри, както и собственото тълкуване на два стенописа – от Гробницата на борците и от Гробницата на танцьорите от периода на кралство Когурьо.

Дисертацията съдържа и няколко приложения с приносен характер, които имат за цел да подпомогнат и улеснят прочита на изследването. Първото дава подробна информация за най-често призоваваните божества в шаманския ритуал. Във второто приложение се описват най-разпространените шамански ритуали в Корея, като се дава информация за вида на танците, атрибутите, божествата, които се призовават, както и за ритуалното поведение на служителя на култа. Третото приложение представя корейските представления с маски по сцени, като към всяка от

тях е дадена кратка информация за сюжета им. Четвъртото приложение описва най-популярните игри на Корейския полуостров.

Литература, цитирана в автореферата:

1. Федотов, 1999: Федотов, Александър, *Традиционна корейска култура*, Ексел-М, 1999
2. Хьойзинха, 2000: Хьойзинха, Йохан, *Homo Ludens*, изд. „Захарий Стоянов“, София, 2000

Публикации, свързани с темата:

1. Шаманизмът в корейските дворцови танци. – В: *Десета конференция на нехабилитираните преподаватели и докторанти от Факултета по класически и нови филологии, май 2013*, София, 2013, с. 401-408;
2. Development of Traditional Korean Dance. In: *Korea – From Traditions to Modernity*, Sofia 2013, p. 163-168
3. Корейските шамански ритуали кут като своеобразно представление. – В: *Единадесета конференция на нехабилитираните преподаватели и докторанти от Факултета по класически и нови филологии 2014*, София, 2014, с. 354-359;
4. Шаманизмът в корейските народни танци. – В: *Корея през нашите очи*, София, 2015, с. 93-103
5. Особенности на шаманизма в Корея, В: *Дванадесета конференция на нехабилитираните преподаватели и докторанти от Факултета по класически и нови филологии 2015*, София, 2015, с. 256-263
6. Шаманизмът в корейския театър с маски. В: *Луна, бамбук и огледало - изтоковедски изследвания*, София, 2016, с. 255-260
7. Функция и значение на корейските маски. В:
<https://sites.google.com/site/koreanstudiesineasterneurope/sbornici>